

Серыя «Noblesse Oblige»

ГАБРЫЕЛЬ ГАРСІЯ МАРКЕС

ВОСЕНЬ
ПАТРЫЯРХА

Раман

*Пераклаў з іспанскай
Сяргей Шупа*

Мінск
Выдавец А. М. Янушкевіч
2021

УДК 821.113.5-31
ББК 84(4Исп)-44
М26

Серыя заснавана ў 2017 годзе

Рэдактар серыі Сяргей Макарэвіч

Пераклад з іспанскай паводле выдання:
Gabriel García Márquez. El otoño del patriarca.
Barcelona: Debolsillo, 2019.

Маркес, Г. Г.

М26   Восень патрыярха : [раман] / Габрыель Гарсія Маркес ; пер. з ісп. Сяргея Шупы. — Мінск : А. М. Янушкевіч, 2021. — 268 с. — (Серыя «Noblesse Oblige»).
ISBN 978-985-7210-94-7.

«Восень патрыярха» — раман пра ўніверсальныя паняцці ўлады і адзіноты. «Паэтычная проза» нобелеўскага лаўрэата Габрыеля Гарсія Маркеса прадстаўляе даўжэзнае жыццё самотнага кіраўніка каралеўства смутку і тугі, які пад ціскам сваёй неабмежаванай улады становіцца яе вязнем.

Ад міласэрнасці да падману, ад добразычлівасці да гвалту, ад страху перад Богам да надзвычайнай жорсткасці... Патрыярх, ён жа генерал сусвету, увасабляе найлепшае і найгоршае ў чалавечай прыродзе.

**УДК 821.113.5-31
ББК 84(4Исп)-44**

ISBN 978-985-7210-94-7

© GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ, 1975 and Heirs of GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

© Шупа С. А., пераклад на беларускую мову, 2021

© Афармленне, выданне на беларускай мове.

Выдавец А. М. Янушкевіч, 2021

1

Пад канец тыдня грыфы-падлаеды ўварваліся праз балконы ў прэзідэнцкі палац, разадралі дзюбамі драцяную сетку на вокнах і разварушылі крыламі затхлае паветра замерлага ў ім часу, і раніцай у панядзелак горад прагнуўся ад векавога забыцця, абуджаны цеплаватым і пяшчотным павевам ад вялікага мерцвяка і прагнілай велічы. Толькі тады мы наважыліся ўвайсці, не бурачы паточаных шашалем часу муроў з умацаванага каменю, як заклікалі самыя рашучыя, і не выварочваючы з дапамогай валовых запрэжак галоўнай брамы, як прапанавалі іншыя, бо дастаткова было лёгка штурхнуць, каб абабітыя бранёю дзверы, якія ў гераічныя часы гэтага дому ўстаялі пад бамбардамі Уільяма Дамп'ера, адразу зляцелі з сваіх завес. Мы нібыта апынуліся ў атмасферы іншай эпохі, бо паветра ў разбураных нетрах разлеглай сядзібы ўлады было больш рэдкае, і цішыня больш старасвецкая, і рэчы цьмяна праступалі ў кволым святле. Ва ўсю даўжыню першага дворыка, чый выкладзены пліткаю дол не вытрымаў напору пустазелля, мы ўбачылі сляды бязладнага адступлення аховы, што кінулася наўцёкі, пакінутую ў шафах зброю, доўгі, збіты з грубых дошак стол, завалены талеркамі з рэшткамі нядзельнага абеду, перапыненага панікай, убачылі патанулую ў паўзмроку будыніну, у якой размяшчаліся публічныя ўстановы, убачылі

рознакаляровыя грыбы і бледныя лілеі, што павырасталі сярод стосаў актавых кніг з нявырашанымі справамі, чый звычайны разгляд вёўся павальней за самае нуднае жыццё, убачылі пасярод дворыка купель, у якой прынялі хрост з вайсковымі рытуаламі больш за пяць пакаленняў, убачылі ў глыбіні старадаўнюю віцэ-каралеўскую стайню, ператвораную ў вазоўню, і ўбачылі сярод камелій і матылёў брычку часоў вялікага шуму, чумны фургон, карэту году каметы, катафалк з часоў прагрэсу ў рамках парадку, сонны лімузін першага стагоддзя міру, усе ў добрым стане пад пыльным павуціннем і ўсе расфарбаваныя ў колеры сцяга. У наступным дворыку, за жалезнаю агароджай, раслі кусты ружаў, прыцярушаныя месяцавым пылам, у чыёй засені ў часы найвышэйшай палацавай славы спалі пракажэннікі, пакінутыя без дагляду ружы разрасліся настолькі, што не заставалася ўжо ніводнае шчылінкі, якую не запаўняў бы іх водар, змяшаны з мязмамі затхласці, што даляталі з глыбінь саду, са смуродам птушніка, з выпарэннямі гною і кіслым пахам каровінай і салдацкай мачы, якімі тхнула з ператворанай у кароўнік базілікі каланіяльных часоў. Прабіўшыся праз задушлівае кустоўе, мы ўбачылі чараду аркад, якую аздаблялі гаршкі з гваздзікамі і альтанкі з астрamelіямі і бугенвіліямі, паміж імі мясціліся баракі наложніц, і паводле разнастайнасці смецця і колькасці швейных машынак нам падалося, што ў іх маглі жыць больш за тысячу жанчын, кожная са сваім вывадкам неданоскаў, мы ўбачылі разгром, як па вайне, у кухнях, сапрэлюю ад сонца бялізну ў ночвах, разяўленую дзіру прыбіральні агульнай для наложніц і салдат, і ўбачылі ў глыбіні за гэтым усім вавілонскія вербы, прывезеныя жывымі аж з Малой Азіі ў гіганцкіх марскіх парніках са сваёй глебай, сокамі і імжою, і за вербамі мы ўбачылі сам палац, велізарны і смутны, праз чые праламаныя жалюзі ўсярэдзіну ўвесь час урываліся

грыфы. Нам не спатрэбілася ў яго ўломвацца, як нам думалася раней, бо парадныя дзверы, нібы падпарадкоўваючыся нашым галасам, адчыніліся самі, і мы падняліся на галоўны паверх па каменных сходах, чые тэатральныя дываны былі пратаптаныя каровінымі капытамі, і, ідучы ад першага вестыбюля аж да прыватных спальняў, бачылі зруйнаваныя кабінеты і залы для цырымоній, па якіх без боязі хадзілі каровы, жуючы аксамітныя парцьеры і паскубваючы атлас з фатэляў, мы ўбачылі герайчныя абразы святых і партрэты вайскаводаў, раскіданыя па падлозе сярод разламанай мэблі і свежых куч каровінага гною, убачылі аб'едзены каровамі сталовы пакой, апаганеную каровіным рыкам музычную залу, знішчаныя каровамі столікі для даміно і абскубаныя каровамі лугі бильярдных сталоў, закінутую ў куце машыну вятроў, тую, што імітавала любую з'яву надвор'я ўсіх чатырох квадрантаў ружы вятроў, каб насельнікам дома лягчэй было перажыць тугу па зніклым моры, убачылі клеткі з птушкамі, развешаныя паўсюль і ўсё яшчэ накрытыя хусткамі для сну з нейкай ночы мінулага тыдня, і ўбачылі праз шматлікія вокны вялізную жывёлу горада, якая ўсё яшчэ нявінна спала ў гэты гістарычны панядзелак, які толькі пачынаў ажываць, а за горадам, да самага далягляду, мы ўбачылі мёртвыя кратары шурпатага месяцовага попелу на бясконцай раўніне, дзе некалі было мора. У гэтай забароненай прасторы, якую ўдастойваліся спазнаць нешматлікія ўпрывіляваныя асобы, мы ўпершыню ўчулі пах грыфінай плоці, адчулі адвечную астму гэтых падлаедаў, іх інстынкт прадчування, і, кіруючыся за гнілым паветрам, якое яны навявалі сваімі крыламі, у зале для аўдыенцый мы знайшлі абседжаныя чарвякамі пустыя шкарлупіны, што засталіся ад кароў, заднія ногі жывёл жаночага полу, чый адбітак шматкроць паўтараўся ў вялізных люстэрках, і тады мы штурхнулі схаваныя

ў сцяне бакавыя дзверы, якія вялі ў таемны кабінет, і ўбачылі там яго, ва ўніформе з грубага палатна, без знакаў адрознення, у крагах, з залатой шпорай на левай пятцы, старэйшы за ўсіх старых людзей і жывёл на зямлі і ў вадзе, ён ляжаў расцягнуўшыся ніцма на падлозе, падклаўшы пад галаву замест падушкі сагнутую ў локці правую руку, як спаў ноч за ноччу ўсе ночы свайго даўжэзнага жыцця самотнага дэспата. Толькі перакуліўшы яго, каб убачыць твар, мы зразумелі, што апазнаць яго немагчыма, хоць ён і не быў знявечаны грыфамі, бо ніхто з нас ніколі яго не бачыў, і хоць ягоны профіль быў на абодвух баках усіх манет, на паштовых марках, на этыкетках кроваачышчальных сродкаў, на грыжавых банджах і скапулярыях, хоць яго літаграфічны партрэт у рамцы са сцягам на грудзях і з гербавым драконам можна было пабачыць у любы час і ў любым месцы, мы ведалі, што гэта былі копіі партрэтаў, якія не былі вартыя веры ўжо ў часы каметы, калі нашы бацькі ведалі, хто ён, бо чулі пра яго ад сваіх бацькоў, а тыя ад сваіх, і з дзяцінства мы прызвычаліся верыць, што ён жывы і жыве ў сядзібе ўлады, бо нехта бачыў, як адным святочным вечарам запальваюцца шары-свяцільнікі, нехта расказваў, што бачыў сумныя вочы, бледныя вусны, задуменную руку, якая развітальна махала пустой вуліцы з-за цырыманіяльных аздоб прэзідэнцкага лімузіна, бо аднойчы ў нядзелю шмат гадоў таму схапілі на вуліцы і прывялі ў палац сляпога бадзягу, які за пяць сентава чытаў вершы забытага паэта Рубена Дарыё, і выпусцілі шчаслівым з сапраўднай залатой унцыяй у кішэні, якою яму заплацілі за зладжаны выключна для яго выступ, хоць самога яго чытальнік, вядома, не бачыў, і не таму, што быў сляпы, а таму што ніводзін смертны не бачыў яго ад часоў жоўтай ліхаманкі, і ўсё ж мы ведалі, што ён ёсць, бо свет існаваў далей, жыццё нязменна цякло, пошта даходзіла, гарадскі ар-

кестр граў суботнімі вечарамі праставатыя вальсы пад пыльнымі пальмамі і панурымі ліхтарамі на Параднай плошчы, і на замену памерлым у аркестр прыходзілі новыя музыканты, таксама ўжо сталага веку. Апошнімі гадамі, калі знутры ўжо больш не чуліся чалавечыя гукі і птушыныя спевы і зачыніліся назаўсёды абабітыя бранёю дзверы, мы ведалі, што ў палацы нехта ёсць, бо начамі з вокнаў з боку мора свяцілі агні, падобныя да навігацыйных, а тыя, хто наважыўся падысці бліжэй, чулі з-за ўмацаваных муроў буйствы капытоў і ўздыхі вялізнай жывёліны, а адным студзеньскім вечарам мы ўбачылі карову, якая сузірала сутонне з прэзідэнцкага балкона, уявіце сабе, карова на галоўным балконе Айчыны, што за недарэчнасць, што за сраная краіна, выказвалася столькі здагадак, як сталася магчымым, каб карова забралася аж на балкон, бо ўсе ж ведалі, што каровы не ўзлазяць па сходах, тым больш па каменных, а яшчэ тым больш па засланных дыванамі, так што ўрэшце мы ўжо й не ведалі, ці бачылі яе сапраўды або здарылася так, што аднойчы мы праходзілі ўвечары па Параднай плошчы і наяве прыснілі, што бачым карову на прэзідэнцкім балконе, дзе ніхто нічога раней не бачыў і не ўбачыць яшчэ шмат гадоў аж да світання ў апошнюю пятніцу, калі пачалі з'яўляцца першыя грыфы, якія ўзняліся з месца, дзе звычайна драмалі, з карнізаў шпіталя для бедных, а яшчэ больш іх прыляцела з глыбіні краіны, яны наплывалі хваля за хваляй ад гарызонту з мора пылу, дзе некалі было мора, яны цэлы дзень павольна кружлялі над сядзібаю ўлады, аж пакуль нейкі іхні кароль з белым, як нявесцін убор, пер'ем і ружовай шыяй не даў маўклівы загад, і пачаўся той бразгат аконных шыб, той смурод вялікага мерцвяка, тое сноўданне грыфаў сюды і туды праз вокны, якое можна сабе ўявіць толькі ў доме без гаспадара, так што ўрэшце і мы наважыліся ўвайсці і сустрэлі ў пакінутай святыні

руіны велічы, здзяўбанае цела, гладкія дзявочыя рукі з сыгнетам улады на костцы ад безыменнага пальца, усё ягонае цела абрасло дробным лішайнікам і жывёлінкамі-паразітамі з марскога дна, перадусім пад пахамі і ў пахвіне, палатняны бандаж падтрымліваў вялізную кілу, адзінае, на што не паквапіліся грыфы, хоць яна была велічынёю з бычыную нырку, але нават тады мы не наважыліся паверыць у ягоную смерць, бо гэта быў ужо другі раз, калі яго знайшлі ў гэтым кабінэце самотнага і апранутага, памерлага відавочна натуральнай смерцю падчас сну, як і абвясцілі за шмат гадоў да таго прарочыя воды ў балеях варажбітак. Калі яго знайшлі першы раз, на пачатку ягонай восені, народ быў усё яшчэ дастаткова жывы, каб ён адчуваў пагрозу смерці нават у самоце сваёй спальні, і тым не менш ён кіраваў так, нібыта ведаў, што яму наканавана жыць вечна, бо тады прэзідэнцкі палац быў падобны хутчэй да рынку, дзе было не прабіцца праз гурму босых ардынарцаў, што раскладваюць у калідорах гародніну з нагружаных аслоў і скрынкі з курамі, дзе трэба было пераступаць праз кабецін з галоднымі хроснікамі, што, скруціўшыся абаранкам, спалі на сходах, чакаючы цуду афіцыйнай міласэрнасці, дзе трэба было ўхіляцца ад патокаў бруднай вады, што лілі крыклівыя наложніцы, якія мянялі начныя кветкі ў вазах на новыя, мылі падлогі і спявалі песні пра нязбытнае каханне пад рытм сухіх дубцоў, якімі яны выбівалі дываны на балконах, і ўсё гэта пад раз'юшанья крыкі пажыццёвых службоўцаў, якія, высоўваючы шуфляды ў сваіх сталах, знаходзілі там курэй, што выседжвалі яйкі, пад няспыннае сноўданне курваў і салдат у прыбіральню, пад птушыны гоман, пад бойкі вулічных сабак падчас аўдыенцыі, бо ніхто не ведаў, хто ёсць хто або ад каго ці адкуль у тым палацы адчыненых дзвярэй, у надзвычайным бязладдзі якога было немагчыма зразумець, дзе шукаць ула-

ду. Гаспадар дому не толькі ўдзельнічаў у гэтым кірмашавым бедстве, але і сам усяляк яму спрыяў і кіраваў ім, бо як толькі загаралася святло ў ягонай спальні, яшчэ да таго, як запяюць пеўні, трубач прэзідэнцкай гвардыі ўжо трубіў сігнал пабудкі новага дня размешчанай паблізу Графскай казарме, якая перадавала сігнал базе Сан-Хероніма, а тая — партовай крэпасці, і ўжо адтуль сігнал пасылаўся шасці наступным трубачам, якія будзілі спачатку горад, а пасля і ўсю краіну, а ён тым часам медытаваў у пераносным клазеце, спрабуючы прыглушыць рукамі шум увушшу, які тады ўжо пачынаў яму дакучаць, і назіраючы за агнямі караблёў, што рухаліся ў пералівістым тапазавым моры, якое ў тую эпоху славы ўсё яшчэ разлівалася за ягоным акном. Кожны дзень ад моманту, калі ён зрабіўся ўладаром гэтага палаца, ён прыходзіў пасачыць за працэсам даення ў кароўніках, каб адмераць сваёй рукою колькасць малака, якую тры прэзідэнцкія павозкі меліся завезці ў гарадскія казармы, выпіваў на кухні кубачак чорнай кавы з маніёкавым праснаком, яшчэ толкам не ведаючы, куды занясуць яго вятры новага дня, заўсёды ўважліва прыслухоўваючыся да балбатні слуг, бо з усіх насельнікаў палаца яны былі адзінымі, з кім ён гаварыў на адной мове, чые шчырыя кампліменты паважай, чые сэрцы лёгка прачытваў, і за пару хвілін да дзявятай гадзіны ён няспешна прымаў ванну з адварам гаючага лісця ў гранітнай купелі, пастаўленай у засені міндальных дрэваў яго прыватнага дворыка, і толькі пасля адзінаццатай яму ўдавалася адолець трывогу світанна і прыняць рызыкаўныя выклікі рэальнага свету. Раней, у часе акупацыі краю марской пяхотай, ён замыкаўся ў кабінеце разам з начальнікам дэсантных войскаў і вырашаў лёс айчыны, падпісваючы самыя розныя законы і мандаты адбіткам вялікага пальца, бо тады яшчэ не ўмеў ні чытаць, ні пісаць, але калі яго зноў пакінулі

сам-насам з айчынай і ўладай, ён ужо больш не псаваў сабе кроў кашмарам пісаных законаў, а кіраваў жывым голасам і прысутным цела паўсюль і заўсёды з тупой абачлівасцю і пры гэтым з надзвычайнай для свайго ўзросту руплівасцю, абложаны натоўпамі пракажэннікаў, сляпых і паралітыкаў, якія малілі, каб ён даў ім сваёй цудадзеянай рукою гаючую соль, дайманы дыпламаванымі палітыкамі і нахабнымі лісліўцамі, якія абвяшчалі яго праўнікам землятрусаў, зацьменняў, высакосных гадоў і іншых памылак Бога, а ён, як слон па снезе, цягаў па ўсім палацы свае вялізныя ногі, адначасна вырашаючы дзяржаўныя праблемы і хатнія справы з той самай прастаю, з якой загадваў прыбярэце мне гэтыя дзверы тут і ўстаўце іх там, і прыбіралі, устаўце назад, і ўстаўлялі, каб гадзіннік на вежы біў дванаццаць не а дванаццатай, але а другой гадзіне, каб жыццё выглядала даўжэйшым, усё гэта выконвалася без ніякага вагання, без найменшай паўзы, і толькі ў мёртвую часіну сіесты ён знаходзіў прытулак у паўзмроку наложніц, выбіраў нейкую з іх для нападу, не раздзяваючы яе і не раздзяваючыся сам, не зачыняючы дзвярэй, і тады па ўсім палацы чуўся бяздушны сопат нецярплівага мужа, прагны бразгат залатой шпору, яго сабачае павіскванне, жах жанчыны, якая марнавала сваю часіну кахання, спрабуючы пазбавіцца ад мялых позіркаў сваіх неданоскаў, яе крыкі прэч адсюль, бяжыце гуляць на двор, гэта не для дзіцячых вачэй, і было так, нібы анёл пралятаў праз неба айчыны, сціхалі галасы, спынялася жыццё, увесь свет заміраў, прыклаўшы палец да вуснаў, не дыхаючы, ціха, генерал трахаецца, але тыя, хто яго ведаў лепей, не давяралі пярэдыху гэтай святой хвіліны, бо заўсёды здавалася, што ён мае звычку раздвойвацца, часам бачылі, як ён гуляе ў даміно а сёмай вечара, і ў тым самым часе ён распальваў у зале для аўдыенцый каровіны лепяхі, каб адагнаць камароў, ніхто

таксама не жывіўся ілюзіямі, пакуль не згасала свягло ў апошніх вокнах і не чуўся ляска трох засавак, скрыгат трох замкоў, грукат трох запораў прэзідэнцкай спальні, і чуўся ўдар цела, што абрынулася ад стомы на каменную падлогу, дыханне састарэлага дзіцяці, якое рабілася ўсё больш глыбокім па меры таго, як узнімаўся прыліў, тады начныя арфы ветру сцішалі цыкад у ягоных вушах, і разлеглы пенны прыбой заліваў вуліцы старажытнага горада віцэ-каралёў і буканераў, і ўрываўся ў палац праз усе вокны, як жахлівая жнівеньская субота, і абляпляў люстэркі марскімі рачкамі, і аддаваў залу для аўдыенцый на волю шаленства акул, і перасягаў найвышэйшыя ўзроўні дагістарычных акіянаў, і перапаўняў аблічча зямлі, і прастору, і час, і толькі ён адзін плыў ніцма ў мясяцовай вадзе сваіх сноў самотнага тапельца, у простай салдацкай уніформе з грубага палатна, у крагах, з залатой шпорай, падклаўшы пад галаву замест падушкі сагнутую ў локці правую руку. Гэтая адначасная прысутнасць ва ўсіх месцах у тых камяністых гадах, што папярэднічалі яго першай смерці, тое ўзыходжанне падчас спускання, той экстаз асалоды ў моры падчас агоні ў пакутах кахання тлумачыліся не нейкай надзвычайнай перавагай яго натуры, як абвяшчалі лісліўцы, і не масавай галюцынацыяй, як цвердзілі яго крытыкі, проста на сваё шчасце ён меў магчымасць карыстацца бескарыслівымі паслугамі і сабачай вернасцю Патрысіё Араганеса, яго абсалютнага дваініка, якога знайшлі, хоць ніхто яго й не шукаў, калі прыйшлі да яго з навіной мой генерал, што нехта ў фальшывай прэзідэнцкай карэце раз'язджае па індзейскіх сялібах і паспяхова нажываецца на самазванстве, што бачылі маўклівыя вочы ў жалобным паўзмроку, што бачылі бледныя вусны, руку чулівай нявесты ў атласнай пальчатцы, якая рассыпала жмені солі хворым, што кленчылі на вуліцы, а за карэтай ехалі конна два фальшывыя служ-

боўцы і бралі плату цвёрдай манетай за ласку аздараўлення, уявіце мой генерал, якое блюзнерства, але ён не аддаў супраць самазванца ніякіх загадаў, а папрасіў, каб яго цішком прывезлі ў прэзідэнцкі палац з джутавым мяшком на галаве, каб іх не зблыталі, і тады ён перажыў прыніжэнне, убачыўшы сябе самога да гэткай ступені аднолькавым, халера, гэты чалавек гэта ж я, казаў ён, бо насамрэч нібыта так яно і было, калі не лічыць уладнага голасу, які таму ніколі не ўдавалася імітаваць, і выразнасці ліній на руцэ, дзе дуга жыцця без перашкод агінала аснову вялікага пальца, і калі ён не загадаў яго расстраляць на месцы, дык не таму, што меў намер захаваць сабе афіцыйнага двойніка, бо гэтая думка прыйшла да яго пазней, а таму што яго непакоіла ілюзія, што знакі яго ўласнага лёсу былі запісаныя на руцэ самазванца. Калі ён пераканаўся ў марнасці гэтых фантазій, Патрысіе Араганес ужо паспеў спакойна перажыць шэсць замахаў на жыццё, набыў звычку шоргаць нагамі, адмыслова распляшчанымі ўдарамі драўлянай кувалды, у яго шумела ўвушшу, кіла спявала зімовымі досвіткамі, ён навучыўся адшпільваць і зашпільваць залатую шпору, нібыта таму што заблыталіся яе раменьчыкі, а насамрэч каб выйграць час на аўдыенцыях мармычучы халера на гэтыя спражкі, што вырабляюць гэтыя заморскія кавалі, нікуды не вартыя, з жартаўніка і гаваруна, якім ён быў, калі выдзімаў бутэлькі ў бацькавай гуце, ён зрабіўся задумлівым і змрочным і не звяртаў увагі на тое, што яму казалі, але ўглядаўся ў паўзмрок вачэй, каб здагадацца пра тое, чаго яму не казалі, і ніколі не адказваў на пытанне, перш не спытаўшы, у сваю чаргу, а што думаеце вы, і з гулякі і лайдака, якім ён быў, калі прадаваў цуды, ён зрабіўся руплівым аж да болю і заўзятым хадунам, зрабіўся сквапным і скупым, і змірыўся з тым, што мусіць кахаць з насकोку і спаць на падлозе, апрануты, ніцма і без падушкі, адмо-

віўся ад колішніх прэтэнзій на ўласную ідэнтычнасць і ад усякіх спадчынных схільнасцей да шчаснай свавольнасці выдзімання бутэлек, і шоў насустрач самым страшным рызыкам улады, закладаючы першыя камяні там, дзе ніколі не будзе пакладзены другі, пераразаючы ўрачыстыя стужкі на варожай тэрыторыі і перажываючы столькі змарнаваных мар і стрыманых уздыхаў ад няспраўджаных ілюзій, калі каранавай, ледзь да іх дакранаючыся, гэтулькі мімалётных і недасяжных каралеў прыгажосці, бо ўжо скарыўся назаўсёды з простым лёсам жыць лёсам іншага чалавека, хоць і рабіў гэта не з карыслівасці або пераканання, а таму што ён замяніў ягонае жыццё на пажыццёвую пасаду афіцыйнага дваініка з намінальным месячным заробкам пяцьдзясят песа і з выгадай жыць, як кароль, без няшчасця насамрэч ім быць, чаго яшчэ можна жадаць. Тая пераблытанасць ідэнтычнасцей дасягнула найвышэйшага пункта, калі адной ветранай ноччу ён сустрэў Патрысіе Араганеса, той уздыхаў на беразе мора сярод духмяных выпарэнняў язмін, і спытаўся ў яго з апраўданай трывогай, ці яму не падклалі атруту, што ён ходзіць як сам не свой і нібы не ў гуморы, і Патрысіе Араганес адказаў яму, што не, мой генерал, тут горшая хярня, што ў суботу ён каранавай каралеву карнавалу і танцаваў з ёю першы вальс, а цяпер не ведае, як пазбавіцца таго ўспаміну, бо гэта была найпрыгажэйшая жанчына на свеце, з гэтых, што не для такіх, як ён, мой генерал, калі б вы толькі яе пабачылі, але ён адказаў, уздыхнуўшы з палёгкай, ды халера з ёй, такая хярня здараецца з людзьмі, калі ім не хапае жанчыны, і запрапанавай яму выкрасці яе, як ён сам рабіў з гэтулькімі недачыкамі, якія пасля рабіліся яго наложніцамі, я табе сілком пакладу яе ў ложак, чатыры салдаты будуць трымаць яе за рукі і за ногі, і ты наясіся вялікай лыжкай, халера, праглынеш за раз, нават самыя суровыя спачатку ўпарцацца

са зла, а пасля ўпрошваюць не пакідайце мяне так мой генерал, як самотную яблыньку, пусціўшы ў мяне семя, але Патрысіе Араганес не хацеў столькі, ён хацеў болей, хацеў, каб яго кахалі, бо гэтая з тых, хто ведае, адкуль што як і па чым, мой генерал, убачыце самі калі яе ўбачыце, так што ён паказаў яму ў якасці рэцэпта на аблягчэнне начныя сцежкі ў пакоі сваіх наложніц і дазволіў яму ўжываць іх, як бы гэта быў ён сам, наскокам і спехам, не раздзяваючыся, і Патрысіе Араганес добрасумленна паглыбіўся ў гэтую дрыгву пазычаных каханняў, спадзяваючыся, што гэтак яму ўдасца ўтаймаваць свае жаданні, але ён так хваляваўся, што часам забываўся пра ўмовы пазыкі, з безуважлівасці расшпільваў прарэх, затрымліваўся на дэталях, спатыкаўся з нядбайнасці на схаваных камянях самых скупых на ласкі жанчын, прымушаў іх уздыхаць і смяцца ад захаплення ў прыцемках, ах вы бандыт мой генерал, казалі яны яму, робіцеся такім ненасытным пад старасць, і ад таго часу ніхто з іх дваіх і ніводная з жанчын ужо ніколі не ведалі, чыё дзіця было чым і ад каго, бо дзеці Патрысіе Араганеса, як і ягоныя, нараджаліся неданошанымі. І гэтак Патрысіе Араганес ператварыўся ў найважнейшага чалавека ўлады, якога найбольш любілі і таксама, магчыма, найбольш баяліся, і таму ён меў цяпер больш часу, каб заняцца ўзброенымі сіламі з той самай увагай, што і на пачатку свайго кіравання, і не таму, што ўзброеныя сілы былі апорай ягонай улады, як усім нам здавалася, а зусім наадварот, таму што яны былі яго самым страшным натуральным ворагам, так што ён прымушаў адных афіцэраў верыць, што за імі сочаць другія афіцэры, тасаваў іх лёсы, каб не дапусціць між імі нейкай змовы, пастаўляў у казармы восем халастых патронаў на кожныя дзесяць баявых і пасылаў ім порах, перамешаны з марскім пяском, тым часам сам трымаў пад рукой ладны арсенал на складзе прэзідэнца-

га палаца, ключ ад якога насіў у звязцы з іншымі ключамі без дублікатаў, ад іншых дзвярэй, якія ніхто іншы не мог адчыніць, пад аховай ціхага ценю майго сябра на ўсё жыццё генерала Радрыга дэ Агілара, кадравага артылерыста, які, акрамя таго, быў яшчэ й міністрам абароны і адначасна камандуючым прэзідэнцкай гвардыі, дырэктарам службы дзяржаўнай бяспекі і адным з вельмі мала-лікіх смертных, якім дазвалялася выйграць у яго партыю ў даміно, бо некалі ён страціў правую руку, спрабуючы разрадзіць дынамітны зарад за некалькі хвілін да таго, як прэзідэнцкая брычка праехала праз месца замаху. Апека генерала Радрыга дэ Агілара і прысутнасць Патрысіі Араганеса надавалі яму такую ўпэўненасць, што ён пачаў не зважаць на прадказанні адносна самазахавання і ўсё часцей з'яўляўся на людзях, наважыўся гуляць па горадзе сам, у суправаджэнні толькі аднаго ад'ютанта ў каламажцы без ніякіх азнак, і любаваўся праз шторкі велічным катэдральным саборам з залачонага каменю, які ён сваім дэкрэтам абвясціў найпрыгажэйшым у свеце, разглядаў употай камяніцы старасвецкай муроўкі з парталамі з заснулых часоў і сланечнікамі, павернутымі да мора, прапахлыя дагарэлым кнотам брукавання вуліцы ў кварталах віцэ-каралёў, бледных дзяўчат, што плялі карункі з непазбежнай сціпласцю паміж гаршкамі з гваздзікамі і гірляндамі бугенвілій у прасветах балконаў, шахматны ўзор кляштара біскаек з тым самым практыкаваннем на клавікордзе а трэцяй гадзіне папаўдні, якім некалі адзначылі першы пралёт каметы, праехаў праз вавілонскі лабірынт гандлёвага квартала, яго забойчую музыку, міма сцяжкоў латарэйных білетаў, вазочкаў з трысняговай гарэлкай, горак ігуанавых яек, выцвілых на сонцы турэцкіх крамак са старызнай, жахлівага палатна з жанчынай, ператворанай у скарпіёна за непаслушэнства бацькам, міма ўбогага завулка бязмужніх жанчын, якія надвяхоркам

выходзілі раздзетыя купіць сініх гарбылёў і ружовых карасёў і памацюкацца з гандляркамі, пакуль бялізна сохне на балконах з драўлянай разьбою, да яго данёсся пах гнілых ракавінак, павярнуўшы за рог, ён убачыў штодзённую бель пеліканаў, каляровае бязладдзе ўбогіх мурынскіх хацінак на ўзгорках ля бухты, і раптам вось ён, порт, ах, порт, прыстань з тоўстых порыстых дошак, стары браняносец марской пяхоты, даўжэйшы і змрачнейшы за саму праўду, чорная грузчыца, якая адскочыла занадта позна, каб даць дарогу перапалоханай каламажцы, і адчула дотык смерці, убачыўшы агорнутага сутоннем старога, які глядзеў на порт самым смутным позіркам у свеце, гэта ён, спалохана выгукнула яна, няхай жыве сапраўдны мужчына, закрычала, няхай жыве, крычалі мужчыны, жанчыны, дзеці, якія выбягалі з сталовак і кітайскіх забягалавак, няхай жыве, крычалі тыя, што спутвалі коней і загарадзілі праезд, каб паціснуць руку ўладзе, гэты манеўр быў такі трапны і нечаканы, што ён ледзь паспеў адсунуць убок узброеную руку ад'ютанта, строга яго папракнуўшы, не будзь страхापудам, лейтэнант, дай ім выказаць сваю любоў, ён быў у такім захапленні ад гэтага прыпадку любові і ад іншых падобных у наступныя дні, што генералу Радрыга дэ Агілару каштавала немалых намаганняў прымусяць яго адмовіцца ад ідэі праехаць у адкрытай карэце, каб патрыёты айчыны бачылі мяне ва ўвесь рост, што за хярня, бо ён нават не падазраваў, што тое здарэнне ў порце было выпадковым, але ўсе наступныя былі падрыхтаваныя ягонай службай бяспекі, каб прыносіць яму радасць без ніякай рызыкі, напярэдадні сваёй восені ён так прыхваціўся да гэтых праяў любові, што пасля доўгіх гадоў наважыўся выехаць з горада, зноў пусціў у ход стары цягнік, размаляваны ў колеры сцяга, які караскаўся, як кот, па карнізах ягонага разлеглага каралеўства смутку, пракладаючы шлях праз зараснікі ар-

хідэй і амазонскага бальзаміну, распуджваючы малпаў, райскіх птушак, леапардаў, што заснулі на рэйках, аж да ледзяных і беспрытульных сялібаў яго роднага пусцішча, дзе на станцыях яго сустракалі аркестры з тужлівай музыкай, яму званілі хаўтурныя званы, транспаранты віталі безыменнага дзеяча, што сядзіць праваруч Найсвяцейшай Тройцы, для яго зганялі індзейцаў, пазбіраных на горных сцежках, яны спускаліся, каб спазнаць уладу, схаваную ў панылым паўзмроку прэзідэнцкага вагона, і тыя, каму ўдавалася падысці бліжэй, не бачылі нічога, апроч здзіўленых вачэй за пыльнымі шыбамі, бачылі дрыготкія вусны, далонь нязнатнай рукі, якая вітала з вышынь славы, тым часам як нехта з аховы спрабаваў адвесці яго ад акна, асцярожней, генерал, вы патрэбныя айчыне, але ён адказваў у задуменні, не хвалюйся, палкоўнік, гэтыя людзі мяне любяць, тое самае, што ў цягніку ў пусцішчы, адбывалася і на колавым рачным параплаве, які пакідаў за сабою след з вальсаў, граных на піяноле, сярод саладжавага водару гардэній і саламандраў, згнілых у экватарыяльных прытоках, абплываў касцякі дагістарычных драконаў, выратавальныя астравы, дзе пакідалі сірэн, што збіраліся нарадзіць, трагічныя сутонні вялізных зніклых гарадоў, пакуль не дабіраўся да спякотных заняпалых селішчаў, чые жыхары выходзілі на бераг, каб паглядзець на драўляны параплаў, размаляваны ў колеры айчыны, ім ледзь удавалася заўважыць нечую руку ў атласнай пальчатцы, якая вітала іх з акна прэзідэнцкай каюты, але ён бачыў, як купкі людзей на беразе махаюць яму лістамі малангі замест сцяжкоў, бачыў, як некаторыя кідаліся ў ваду з жывым тапірам, гіганцкім, як слановы ступак, клубнем ямсу, скрынкай з горнымі курамі для катла з прэзідэнцкім рагу, і ўсхвалявана ўздыхаў у касцельным паўзмроку каюты, глядзі, капітан, як яны плывуць, як яны мяне любяць. У снежні, калі свет Ка-

рыбаў ператвараўся ў шкло, ён паднімаўся ў сваёй каламажцы па скалістых карнізах да самотнага будынка, што ўзвышаўся на самай вяршыні рыфавай скалы, і бавіў там вечары, гуляючы ў даміно з былымі дыктатарамі іншых краін кантынента, зрынутых бацькоў іншых айчын, якім ён шмат гадоў таму даў прытулак і якія цяпер старэлі ў паўзмроку ягонаў міласэрнасці, марылі ў крэслах на тэрасах пра прывідны карабель другога шанцу, гаварылі самі з сабой, паміралі жыўцом у гэтым доме адпачынку, які ён пабудаваў для іх на выступе скалы, прымаючы ўсіх так, нібы ўвесь час прымаў таго самага чалавека, бо ўсе яны з'яўляліся на святанні ў параднай уніформе, надзетай навыварат паверх піжамы, з куфрам грошай, нарабаваных з дзяржаўнага скарбу, і з чамаданам, дзе ляжала скрынка з узнагародамі, газетныя выцінкі, уклееныя ў старыя канторскія кнігі, і альбом з фатаграфіямі, які яны паказвалі яму на першай аўдыенцыі, нібы нейкі мандат, кажучы, паглядзіце, генерал, тут я, калі я быў лейтэнантам, тут быў дзень уступлення на пасаду, а тут шаснаццатая гадавіна прыходу да ўлады, а тут, паглядзіце, генерал, але ён даваў ім палітычны прытулак, не надаючы ім вялікай увагі і не праглядаючы мандат, бо адзіным дакументам, які можа засведчыць асобу зрынутага прэзідэнта, мусіць быць пасведчанне аб смерці, з пагардай казаў ён і з той самай пагардай выслухоўваў найўнюю і жалю годную прамову пра тое, што прымаю на кароткі час вашу шляхетную гасціннасць, пакуль народнае правасуддзе не прыцягне да адказнасці ўзурпатара, гэтую нязменную і па-дзіцячаму напышлівую формулу ён пасля чуў ад узурпатара, а пасля ад узурпатара ўзурпатара, быццам гэтыя дурні не ведалі, што ў гэтай чыста мужчынскай справе хто ўпаў, той прапаў, усіх іх ён сяліў на некалькі месяцаў у прэзідэнцкі дом, прымушаў гуляць у даміно, пакуль не абдзярэ іх да апошняга гроша, а тады

падвёў мяне за локаць да акна з відам на мора, дапамог мне паскардзіцца на гэтае чортава жыццё, якое вядзе толькі ў адзін бок, суцешыў мяне надзеяй, што я пераеду туды, глянь, вунь туды, у той вялізны дом, падобны да трансатлантычнага лайнера, што сеў на мель на самай вярышыні рыфавай скалы, дзе ў цябе будзе жытло, шмат святла, добрая ежа і шмат часу, каб забыцца разам з іншымі таварышамі ў няшчасці, з марской тэрасай, дзе яму падабалася сядзець снежаньскімі вечарамі, не так дзеля прыемнасці пагуляць у даміно з гэтай зграяй імпатэнтаў, як каб цешыцца ўбогай радасцю, што ён не адзін з іх, каб глядзецца ў павучальнае люстэрка іх нядолі, тым часам як ён плюхаўся ў вялізным балоце шчасця, марыў на самоце, краўся на дыбачках, як злавесная думка, за ціхмянымі мулаткамі, што падмяталі палац у паўзмроку світаньня, вынюхваў іх след па паху агульнай спальні і таннага брыльянціну, пільнаваў нагоду сустрэцца з адной з іх, каб пакахацца з ёю, наскочыўшы, як певень, за дзвярмі аднаго з кабінетаў, а яны душыліся ад смеху ў прыцемках, ах вы бандыт мой генерал, такі вялікі хлопчык і ўсё яшчэ такі ненасытны, але яму рабілася сумна пасля такіх любошчаў, і ён пачынаў спяваць, каб суцешыць сябе, дзе яго ніхто не пачуе, зазяў у небе студзенскі месяц, спяваў ён, я пад тваім акном нібы на эшафоце, спяваў ён, так упэўнены ў любові свайго народа тымі кастрычніцкімі днямі без дрэнных прадвесцяў, што ён вешаў свой гамак у двары загараднай сядзібы, дзе жыла яго маці Бендысьён Альварада, і бавіў там часы сіесты ў засеці тамарындаў, без аховы, і сніў вандроўных рыб, што плавалі ў каляровых водах палацавых спальняў, айчына гэта найлепшая вынаходка, мама, уздыхаў ён, але ніколі не чакаў адказу ад адзінай асобы ў свеце, якая наважвалася папракаць яго за тое, што падпахі ў яго смярдзяць гнілой цыбуляй, і вяртаўся ў палац праз парадныя дзверы,

захоплены і зачараваны той дзівоснаю парою, якая прыходзіць на Карыбы ў студзені, тым прымірэннем са светам з надыходам старасці, тымі пяшчотна-ружовымі вечарамі, калі ён памірыўся з папскім нунцыем, і той наведваў яго без прызначэння аўдыенцыі і стараўся навярнуць яго да Хрыстовай веры за кубачкам шакаладу з печывам, а ён заяўляў, паміраючы ад смеху, што калі Бог такі круты, як вы кажаце, дык скажыце яму, хай дастане гэтага цвыркуна, што звініць у мяне ў вуху, казаў ён, расшпільваў дзевяць гузікаў прарэха і паказваў яму вялізную кілу, скажыце яму, каб зменшыў мне гэтую пачвару, казаў ён, але нунцый выконваў сваю душпастырскую місію з цярплівым стаіцызмам і спрабаваў пераканаць яго, што любая праўда, хто б яе ні выказаў, паходзіць ад Святога Духа, а ён праводзіў яго да самай брамы, дзе ўжо запальваліся першыя ліхтары, і казаў, паміраючы ад смеху, як яго рэдка калі бачылі, не марнуйце пораху, ойча, казаў ён, нахера вам мяне цягнуць у веру, калі я і так раблю тое, што вы хочаце. Гэтае лагоднае зацішша было раптоўна парушанае на арэне для пеўневых баёў у далёкім селішчы, калі крыважэрны певень адарваў галаву свайму суперніку, раздзяўбаў і зжэр яе перад ашалелай ад крыві публікай і гуртам п'яных музыкаў, якія сустрэлі гэты жажлівы выпадак урачыстай мелодыяй, і ён быў адзіным, хто заўважыў благое прадвесце, адчуў яго так выразна і непазбежна, што патаемна загадаў ахове арыштаваць аднаго з музыкаў, таго, што граў на тубе, і сапраўды ў яго знайшлі абрэз і ён прызнаўся пасля катавання, што збіраўся страляць па ім у штурханіне на выхадзе, ну вядома, было больш чым відавочна, растлумачыў ён, бо я глядзеў на ўсіх і ўсе глядзелі на мяне, і адзіны, хто ні разу не наважыўся паглядзець на мяне, быў гэты боўдзіла з тубай, небарака, і ўсё ж ён ведаў, што не ў гэтым была галоўная прычына ягонай трывогі, бо ён надалей адчуваў яе нача-

мі ў палацы нават пасля таго, як ягоная служба бяспекі даказала яму, што няма падстаў для неспакою мой генерал, што ўсё ў парадку, але ён учапіўся ў Патрысію Араганеса, нібыта гэта быў ён сам ад таго моманту, як адчуў прадвесце пеўневай арэны, даваў яму есці сваю ежу, даваў яму пчаліны мёд той самай лыжкай, каб памерці прынамсі з уцехай, што яны паміраюць разам, калі ежа была атручаная, яны хадзілі як уцекачы па забытых пакоях, ступаючы па дыванах, каб ніхто не пазнаў іх асцярожныя шырокія крокі сіямскіх сланоў, яны праплывалі разам у мігатлівай яснасці маяка, які свяціў у вокны і кожныя трыццаць секунд напаўняў зялёнай свеценню палацавыя пакоі скрозь дым ад каровіных лепяхоў і змрочныя развітанні начных суднаў у сонным моры, яны бавілі цэлыя вечары, сузіраючы дождж, падлічваючы ластавак, як двое пастарэлых каханкаў млявымі вераснёвымі надвячоркамі, настолькі адлучаныя ад свету, што нават ён сам не ўсведаміў, што яго ўпартая барацьба за тое, каб існаваць двойчы, выклікала падазрэнне ў адваротным, што ён існаваў штотараз менш, што ён заснуў летаргічным сном, а таму ўдвая ўзмацнілі ахову і ў прэзідэнцкі палац нікога не пускалі і нікога з яго не выпускалі, што напэўна некаму ўдалося прарвацца скрозь гэты жорсткі заслон і пабачыць змоўклых птушак у клетках, кароў, што п'юць з купелі, пракажэннікаў і паралітыкаў, што спяць між ружавых кустоў, і апоўдні ўсе нібыта чакалі світання, бо ён памёр, як некалі прадказалі балеі, сваёй смерцю ў сне, але найвышэйшыя ўлады затрымлівалі навіну, спрабуючы на крываваых таемных нарадах давесці да канца свае спозненыя бітвы. І хоць ён не звяртаў увагі на гэтыя чуткі, ён усё ж усведамляў, што нешта вось-вось адбудзецца ў ягоным жыцці, ён перапыняў павольныя партыі ў даміно і пытаўся ў генерала Радрыга дэ Агілара, як там уся гэтая хярня, дружа, усё

пад кантролем мой генерал, у краіне ўсё спакойна, ён пільнаваў знакі прадвесця ў пахавальных вогнішчах з куч каровінага гною, якія гарэлі ў калідорах, у калодзежах старажытных водаў і не знаходзіў ніякага адказу на сваю трывогу, наведваў сваю маці Бендысьён Альварада ў загараднай сядзібе, калі спадала гарачыня, яны сядзелі ў вечаровым халадку пад тамарындамі, яна ў сваім мацярынскім крэсле-качалцы, ужо слабая, але моцная духам, кідала жмені кукурузы курам і паўлінам, якія падзеўбвалі нешта ў двары, а ён у белым плеценым фатэлі абмахваўся капелюшом і сачыў поўным старога голаду позіркам за вялікімі мулаткамі, якія прыносілі халодныя каляровыя сокі ад спёкі і смагі мой генерал, думаючы маці мая Бендысьён Альварада, каб ты толькі ведала, што я ўжо больш не магу з гэтым светам, што я хацеў бы змыцца сам не ведаю куды, мама, чым далей ад усёй гэтай несправядлівасці, але нават сваёй маці ён не адкрываў таго, што хавалі гэтыя ўздыхі, і вяртаўся з першымі вечаровымі агнямі ў прэзідэнцкі палац, уваходзіў праз службовыя дзверы, чуў, праходзячы па калідорах, стук абцасаў вартавых, якія йшлі яго прывітаць, ніякіх навін мой генерал, усё ў парадку, але ён ведаў, што гэта не так, што яго падманвалі па звычцы, што яму хлусілі ад страху, што нічога не было праўдай у гэтым крызісе няпэўнасці, які атруціў горыччу ягоную славу і нават адабраў у яго старую ахвоту камандаваць пасля таго злашчаснага вечара на пеўневай арэне, ён дапазна ляжаў, расцягнуўшыся ніцма на падлозе, і не спаў, з расчыненага акна, што выходзіла на мора, ён чуў далёкія бубны і смутныя дуды, якія святкавалі нейкае бядняцкае вяселле з такой радасцю, з якой святкавалі б ягоную смерць, чуў развіталы гудок нейкага шахрайскага судна, якое выйшла ў мора а другой гадзіне ночы без дазволу капітана, чуў папяровы шлох ружаў, якія раскрываліся на світанні, абліваўся

ледзяным потам, уздыхаў мімаволі, не меў ні хвіліны спакою, прадчуваючы дзікунскім інстынктам неадкладнасць таго вечара, калі ён вяртаўся з загараднай сядзібы і яго ўразлі незлічоныя натоўпы на вуліцах, вокны, што ўвесь час адчыняліся і зачыняліся, паніка ластавак у празрыстым снежаньскім небе, і ён адсунуў штору ў карэце, каб пабачыць, што адбываецца, і сказаў сабе вось яно, мама, вось яно, сказаў ён сабе з жахлівым пачуццём палёгкі, пабачыўшы ў небе каляровыя шары, чырвоныя і зялёныя шары, жоўтыя шары як вялікія сінія апельсіны, незлічоныя шары, што блукалі па небе, праляталі міма перапалоханых ластавак, нейкі момант плылі ў крышталёвым святле чацвёртай гадзіны і раптам усе разам бязгучна лопнулі, выпусціўшы над горадам тысячы і тысячы паперак, віхуру лятучых памфлетаў, вознік скарыстаўся гэтым, каб вышмыгнуць з базарнага натоўпу так, што ніхто не пазнаў уладарову карэту, бо ўсе рваліся ўхапіць паперкі, што выпалі з шароў, мой генерал, напісанае ў іх выкрыквалі з балконаў, паўтаралі з памяці далоў прыгнёт, крычалі яны, смерць тырану, і нават вартавыя прэзідэнцкага палаца чыталі ўголос па калідорах адзінства ўсіх без класавай розніцы супраць векавога дэспатызму, патрыятычнае прымірэнне супраць карупцыі і фанабэрыі вайскоўцаў, хопіць праліваць кроў, крычалі яны, хопіць рабаваць, уся краіна прачыналася ад тысячагадовага цяжкага сну ў той момант, калі ён увайшоў у карэтную вазоўню і пачуў жахлівую навіну мой генерал, што Патрысіе Араганеса смяротна паранілі атручанай здзідай. За некалькі гадоў да таго, аднойчы ўвечары, будучы ў дрэнным настроі, ён запрапанаваў Патрысіе Араганесу згуляць на жыццё ў арлянку, калі выпадзе арол, памрэш ты, калі рэшка, памру я, але Патрысіе Араганес папярэдзіў яго, што будзе нічыя і памруць абодва, бо на ўсіх манетах з абодвух бакоў быў партрэт іх абодвух, тады ён за-

прапанаваў згуляць на жыццё ў даміно, дваццаць партый, хто больш выйграе, і Патрысіё Араганес згадзіўся з вялікім гонарам і задавальненнем мой генерал, каб толькі мне, як заўсёды, было дазволена выйграваць, і ён пагадзіўся, добра, так што згулялі яны адну партыю, згулялі дзве, згулялі дваццаць, і заўсёды выйграваў Патрысіё Араганес, бо сам ён раней выйграваў толькі таму, што было забаронена ў яго выйграваць, яны вялі доўгую і зацятую бітву і дайшлі да апошняй партыі з тым, што ён не выйграў ніводнай, і Патрысіё Араганес абцёр пот рукавом кашулі, уздыхнуўшы, я чую ў душы мой генерал, але я не хачу памерці, і тады ён пачаў збіраць косткі і акуратна складваць іх у драўляную скрыначку, прамаўляючы нараспеў, як дыктуе школьны настаўнік, што і ён таксама лічыць нашто паміраць за партыяй у даміно, а не ў свой час і ў сваім месцы натуральнай смерцю падчас сну, як яму прадказалі ў самым пачатку ягоных часоў балеі варажбітак, ды і нават не гэтак, калі добра падумаць, таму што Бендысьён Альварада нарадзіла яго не на тое, каб зважаць на балеі, а каб камандаваць, і ўрэшце я гэта я, а не ты, так што падзякуй Богу, што гэта была ўсяго толькі гульня, сказаў ён са смехам, не ўяўляючы сабе ні тады, ні пазней, што гэты жаклівы жарт станецца праўдай у тую ноч, калі ён увайшоў у пакой Патрысіё Араганеса і заспеў яго ў чаканні немінучай смерці, без ніякіх лекаў, без ніякай надзеі адолець уздзеянне атруты, і ён прывітаў яго ад дзвярэй, ускінуўшы руку, хай цябе Бог беражэ, чалавеча, вялікі гонар памерці за айчыну. Ён заставаўся з ім падчас усёй павольнай агоніі, яны былі ў пакоі адны, ён сваёй рукою даваў яму з лыжкі лекі ад болю, і Патрысіё Араганес прымаў гэта без удзячнасці, кажучы пасля кожнай лыжкі, што я вас тут пакіну ненадоўга ў гэтым вашым сраным свеце, мой генерал, бо сэрца мне кажа, што неўзабаве мы пабачымся ў глыбінях апраметнай,

я кручаны, як вугор, ад гэтай атруты, а вы з галавою ў руках, не ведаючы куды яе пакласці, скажу без залішняй павагі, мой генерал, бо цяпер я магу сказаць, што ніколі вас не любіў, як вам, можа, здавалася, і ўжо ад часоў флібусьераў, калі я меў няшчасце трапіць пад вашу ўладу, я малюся, каб вас забілі, хай сабе нават прыстойным спосабам, каб вы заплацілі за тое сірочае жыццё, якое мне прызначылі, спярша распляшчыўшы мне ногі таўкачамі, каб яны былі нібы ў лунаціка, як вашы, пасля пракалоўшы мне яйцы шавецкім шылам, каб у мяне вырасла кіла, пасля даючы мне піць шкіпінар, каб я развучыўся чытаць і пісаць, хоць маёй маці каштавала столькі працы мяне навучыць, і ўвесь час прымушаючы мяне выконваць тыя афіцыйныя абавязкі, на якія вы не наважваліся, і не таму, што айчыне вы патрэбны жывы, як вы кажаце, а таму, што нават у найбольшага мацака стыне срака ад страху, калі ён карануе нейкую курву прыгажосці і не ведае, адкуль прагрыміць ягоная смерць, скажу без залішняй павагі мой генерал, але яго засмуціла не нахабства, а няўдзячнасць Патрысіё Араганеса, ты ж бо жыві як кароль у палацы, і я даў табе тое, чаго ніхто нікому не даваў у гэтым свеце, нават пазычаў табе сваіх жанчын, хоць лепей не будзем пра гэта, мой генерал, бо лепш ужо каб цябе вылегчалі кувалдай, чым валіць на падлогу матак, нібы кляймуеш цялушак, толькі што гэтыя бедныя бессардэчныя байстручкі нават не чуюць распаленага жалеза, не брыкаюцца, не курчацца ад болю і не стогнуць, як цялушкі, і ад азадка ў іх не дыміцца і не пахне паленым мясам, тое найменшае, чаго жадаюць ад спраўных жанчын, а яны толькі падстаўляюць свае мёртвыя каровіны целы, каб чалавек споўніў свой абавязак, а самі далей абіраюць бульбу і крычаць іншым зрабі ласку зазірні на кухню, пакуль я тут занятая, каб хаця не прыгарэў рыс, толькі вам можа прыйсці ў галаву, што

гэтая хярня гэта каханне, мой генерал, бо іншага вы не ведаеце, скажу без залішняй павагі, і тады ён зароў замаўчы, падла, замаўчы, а то пашкадуеш, але Патрысіё Араганес гаварыў далей без ніякай насмешкі, нашто мне маўчаць, калі найбольшае, што вы можаце зрабіць, гэта забіць мяне, а вы ўжо і так мяне забіваеце, лепш скарыстайце нагоду і паглядзіце ў твар праўдзе, мой генерал, каб вы ведалі, што ніхто вам ніколі не казаў тое, што на самрэч думае, а ўсе кажуць тое, што, як яны ведаюць, вам хочацца пачуць, кланяюцца вам спераду і круцяць хвігі ззаду, падзякуйце таму выпадковаму шчасцю, што я той чалавек, які найбольш шкадуе вас у гэтым свеце, бо я адзіны, хто на вас падобны, адзіны, хто мае сумленне выкласці вам тое, што ўсе навокал кажуць, што вы ніякі не прэзідэнт і што прэзідэнцкі пасадак вам дастаўся не дзякуючы вашым гарматам, а таму што вас на яго пасадылі англічане і ўтрымалі на ім янкі, стрэліўшы парай яец з свайго браняносаца, я бачыў, як вы забегалі як таракан сюды-туды, не ведаючы ад страху, з чаго пачаць камандаваць, калі янкі вам крычалі, што пакідаем цябе тут з тваім мурынскім бардэлем, паглядзім, як ты дасі рады без нас, і тое, што вы не злезлі з гэтага крэсла ні тады, ні пасля, дык не таму, што не хочаце, а таму што не можаце, прызнайце гэта, бо вы ведаеце, што, калі вас убачаць на вуліцы апранутага, як звычайны смертны, на вас накінуцца, як сабакі, каб спагнаць з вас за крывавую бойню ў Санта Марыя дэль Альтар, і за вязняў, якіх кідаюць у равы партовай крэпасці, каб іх жэрлі жыўцом кайманы, і за тых, з каго здзіраюць скуру жыўцом і пасылаюць яе сям'і як пакаранне, казаў ён, вычэрпваючы з бяздоннага калодзежа сваёй запознаенай нянавісці новыя і новыя прыклады жорсткіх захадаў яго ганебнага рэжыму, аж пакуль ужо не мог нічога яму казаць, бо вогненныя граблі ўжо разрывалі яму нутро, сэрца ягонае памякчэла,

і ён скончыў ужо без намеру абразіць і нават амаль умольна, што кажу вам сур'ёзна, мой генерал, скарыстайцеся тым, што я паміраю, і памрыце разам са мной, ніхто не мае больш права, чым я, сказаць вам гэта, бо я ніколі не імкнуўся некаму падабацца або стаць нацыянальным героем, я проста хацеў быць сумным гутнікам, выдзімаць шкло і рабіць бутэлькі, як мой бацька, адважцеся, мой генерал, гэта не так балюча, як здаецца, і ён сказаў гэта з такой яснай шчырасцю, што яго не ахаліў гнеў, каб запырэчыць, наадварот, ён спрабаваў прытрымаць яго ў крэсле, калі пабачыў, што ён пачынае курчыцца і хапацца за живот і рыдаць слязьмі болю і сораму, што ох, мой генерал, я абасраўся, і ён падумаў, што той кажа ў пераносным сэнсе, маючы на ўвазе, што памірае ад страху, але Патрысіе Араганес адказаў яму, што не, я маю на ўвазе абасраўся абасраўся, мой генерал, і ён нават паспеў папрасіць яго, што пацярпі Патрысіе Араганес, пацярпі, мы, генералы айчыны, мусім паміраць як мужчыны, нават калі гэта каштуе нам жыцця, але ён сказаў гэта занадта позна, бо Патрысіе Араганес упаў на яго ніцма, дрыгаючы нагамі ад страху, увесь заліты гаўном і слязьмі. У кабінеце побач з залай для аўдыенцый ён мусіў абцерці цела анучай з мылам, каб пазбавіцца ад смуроду смерці, апрануў яго ў тое, што насіў сам, надзеў яму палатняны бандаж, крагі, залатую шпору на левую пятку, робячы гэта, ён адчуваў, што становіцца самым самотным чалавекам на зямлі, і ўрэшце прыбраў усе сляды фарса і прыпомніў дасканала найдрабнейшыя дэталі, якія ён быў пабачыў сваімі вачыма ў прарочых водах балея, каб на світанні наступнага дня прыбіральшчыцы ў палацы знайшлі цела так, як знайшлі, ён ляжаў расцягнуўшыся ніцма на падлозе кабінета, памерлы першы раз неспраўднай натуральнай смерцю падчас сну, у простаай салдацкай уніформе з грубага палатна, у крагах, з залатой

шпорай, падклаўшы пад галаву замест падушкі сагнутую ў локці правую руку. Тым разам таксама навіна, насуперак ягоным спадзяванням, не разляцелася імгненна, мінула шмат гадзін асцярожнага чакання, таемных расследаванняў, сакрэтных пагадненняў паміж спадкаемцамі рэжыму, якія спрабавалі выйграць час, абвяргаючы чутку аб смерці самымі рознымі альтэрнатыўнымі версіямі, яны выцягнулі на людную гандлёвую вуліцу ягоную маці Бендысьён Альварада, каб засведчыць, што на яе твары няма ніякіх знакаў жалобы, апранулі мяне ў квяцістыя транты як нейкую малпу на кірмашы, пане, сказалі купіць капялюш з папугайскім пер'ем, каб усе пабачылі якая я шчаслівая, сказалі купляць у крамках усё што трапіць пад руку, хоць я ім казалася, што не, пане, што не час цяпер купляць, час плакаць, бо нават і я верыла, што гэта сапраўды мой сын памёр, сказалі мне ўсміхацца цераз сілу, калі людзі мяне фатаграфавалі ва ўвесь рост, бо вайскоўцы казалі, што гэтак трэба для айчыны, а тым часам ён збянтэжана пытаўся сам у сябе ў сваёй схованцы, што ж такое здарылася ў свеце, што нічога не змянілася з прыдумкай аб ягонай смерці, як жа так што сонца ўзышло, а пасля ўзышло зноў не спатыкнуўшыся, нашто гэтае нядзельнае паветра, мама, нашто тое самае цяпло без мяне, здзіўлена пытаўся ён, калі пачуўся няўчасны гарматны стрэл з партовай крэпасці, калі пачаўся хаўтурны перазвон вялікіх званоў катэдральнага сабора, калі да палаца спусціліся вялізныя натоўпы, якія найвялікшая ў свеце навіна абудзіла ад векавога маразу, і тады ён прачыніў дзверы спальні, зазірнуў у залу для аўдыенцый і ўбачыў сябе самога ў труне, больш мёртвага і больш прыздобленага, чым усе мёртвыя рымскія папы за ўсе часы хрысціянства, ахоплены жахам і сорамам за сваё ўласнае цела мужанага воя, што спачывае сярод кветак, з бледным напудраным тварам, нафарбаванымі вуснамі,

цвёрдымі рукамі дзёрзкай паненкі на грудзях, уккрытых бранёю ваенных медалёў, у крыклівай параднай уніформе з дзесяццю світалёвымі сонцамі на пагонах генерала сусвету, якую нехта выдумаў ужо пасля гэтай смерці, з шабляй картачнага караля, якую ён ніколі не насіў, у бліскучых ад лаку крагах з дзвюма залатымі шпорамі, бязмежныя атрыбуты ўлады і змрочныя вайсковыя ўшанаванні, зменшаныя да памераў цела нейкага ляжачага гоміка, халера, не можа быць, каб гэта быў я, сказаў ён у гневе, гэта несправядліва, сказаў ён, разглядаючы картэж, які праходзіў жалобным маршам міма ягонага мёртвага цела, і на нейкі момант забыўся пра цёмныя мэты свайго фарса і адчуў сябе абражаным і прыніжаным тым, як няўмольна смерць абыходзіцца з веліччу ўлады, убачыў жыццё без яго, убачыў з пэўным спачуваннем, як трымаюцца людзі, пакінутыя без яго ўлады і дагляду, убачыў з прыхаваным неспакоем тых, што прыйшлі толькі дзеля таго, каб разгадаць таямніцу, ці гэта сапраўды быў ён або не, убачыў старога, які вітаў яго масонскім прывітаннем з часоў федэральнай вайны, убачыў чалавека ў жалобным уборы, які пацалаваў ягоны пярсцёнак, убачыў школьніцу, якая паклала яму ў туну кветку, убачыў гандлярку рыбай, якая не магла перанесці праўду яго смерці і рассыпала па падлозе кошык са свежай рыбай, абняла напарфумаванага нябожчыка і закрычала праз плач, што гэта ён, Божа мой, што ж з намі без яго цяпер будзе, плакала яна, так што гэта ён закрычалі ўсе навокал, гэта ён, крычаў задыханы натоўп пад пякучым сонцам на Параднай плошчы, і тады змоўк хаўтурны перазвон і званы катэдральнага сабора і ўсіх іншых цэркваў абвясцілі тую сераду днём радасці, выбухнулі велікодныя феерверкі, стрэлілі святочныя петарды, грывнулі барабаны свабоды, і ён убачыў штурмавыя групы, што ўварваліся праз вокны пры маўклівым патуранні аховы, убачыў

бязлітасных верхаводаў, якія разагналі кіямі жалобны картэж, звалілі з ног няўцешную гандлярку рыбай, убачыў тых, што накінуліся на нябожчыка, восем чалавек выцягнулі яго з ягонага незапомнага стану і кімерычнага часу лілей і сланечнікаў і павалаклі па сходах, тых, што пляжылі вантробы гэтага раю раскошы і бяды, які яны спадзяваліся знішчыць назаўсёды, нішчачы назаўсёды кубло ўлады, абрынаючы дарычныя капітэлі з пап'емашэ, аксамітныя парцьеры і вавілонскія калоны, увянчаныя пальмамі з алебастру, выкідаючы праз вокны клеткі з птушкамі, віцэ-каралеўскі трон, раяль, разбураючы пахавальныя крыпты з прахам невядомых герояў і габелены з дзяўчатамі, заснулымі ў гандолах расчаравання, і вялізныя алейныя партрэты біскупаў і старадаўніх вайскаводаў, карціны наймаверных марскіх бітваў, ператвараючы ў нішто той свет, каб у памяці будучых пакаленняў не засталася ні найменшага ўспаміну пра выкляты род ваяроў, а пасля вызірнаў на вуліцу праз шчыліны ў жалюзі, каб ацаніць памеры шкоды ад дэфэнестрацыі, і аднаго позірку хапіла, каб пабачыць больш подласці і няўдзячнасці, чым бачылі і ад чаго плакалі мае вочы ад майго нараджэння, мама, убачыў сваіх шчаслівых удоў, якія пакідалі палац праз службовыя дзверы, ведучы за сабой кароў з маіх хлявоў, цягнучы з сабой урадавую мэблю, слоікі мёду з тваіх вуляў, мама, убачыў іх неданоскаў, якія рабілі радасную музыку, грукаючы ў кухонны посуд, каштоўны крышталі і сталовыя сервізы для біскупскіх банкетаў і спяваючы на ўсё горла памёр мой тата, хай жыве свабода, убачыў вогнішча, раскладзенае на Параднай плошчы, каб паліць афіцыйныя партрэты і літаграфіі з календароў, якія можна было сустрэць паўсюль і заўсёды ад самага пачатку яго панавання, і ўбачыў, як валакуць ягонае цела, а за ім застаюцца ляжаць чарадою на вуліцы ўзнагароды і эпалеты, гузікі з гусар-

скага мундзіра, абрыўкі парчы і галуны з махроў і кутасі-кі ад картачных шабляў і дзесяць смутных сонцаў на пагонах караля сусвету, мама, глядзі што са мной зрабілі, казаў ён, адчуваючы на ўласнай скуры ганьбу ад пляўкоў і начных місаў хворых, што па дарозе вылівалі на яго з балконаў, жахаючыся ад думкі, што яго чвартуюць і кінуць на пажыву сабакам і грыфам пад шалёнае выццё і грымоты піратэхнікі на карнавале маёй смерці. Калі мінула гэтае бедства, ён надалей чуў далёкую музыку ў бязветраным надвячорку, надалей забіваў камароў і спрабаваў тымі самымі ўдарамі далоні забіваць цыкад у сваіх вушах, якія не давалі яму думаць, надалей бачыў сполахі пажараў на даляглядзе, маяк, які рабіў з яго зялёнага тыгра кожныя трыццаць секунд, свецячы праз шчыліны ў жалюзі, звычайнае дыханне штодзённага жыцця, якое зноў вярталася ў сваё рэчышча па меры таго, як ягоная смерць ператваралася ў іншую смерць, больш падобную на столькі іншых смерцяў у мінуласці, няспынны паток рэальнасці, які нёс яго ў нічыйную зямлю спачування і забыцця, халера, нахер смерць, усклікнуў ён, і тады пакінуў сваю схованку натхнёны пэўнасцю, што прабіла яго вялікая гадзіна, прайшоў праз разрабаваныя пакоі, як здань, цяжка шоргаючы нагамі, сярод абломкаў свайго ранейшага жыцця ў прыцемках, прапахлых мёртвымі кветкамі і пахавальнымі свечкамі, штурхнуў дзверы ў пакой рады міністраў, пачуў праз завесу дыму зняможаныя галасы вакол доўгага арэхавага стала і ўбачыў праз дым, што там былі ўсе тыя, каго ён там хацеў пабачыць, лібералы, што прадалі перамогу ў федэральнай вайне, кансерватары, якія яе купілі, генералы вярхоўнага камандавання, тры ягоныя міністры, арцыбіскуп прымас і амбасадар Шнонтнер, усе разам у адной пастцы, яны заклікалі да адзінства ўсіх супраць векавага дэспатызму, каб раздзяліць між сабою трафей

ягонай смерці, так глыбока занураныя ў прадонні сквапнасці, што ніводзін з іх не звярнуў увагі на з'яўленне непахаванага прэзідэнта, які толькі пляснуў далонню аб стол і крыкнуў ага! і больш не мусіў нічога рабіць, бо калі ён прыбраў руку са стала, усе ўжо паспелі разбежыцца ў паніцы і ў пустым пакоі заставаліся толькі перапоўненыя попельніцы, кубачкі з кавай, паваленыя крэслы, і мой сябар на ўсё жыццё генерал Радрыга дэ Агілар у палявой уніформе, дробненькі, спакойны як нічога ніякага, разганяў дым сваёй адзінай рукою, каб даць знак кладзіцца на падлогу мой генерал, бо зараз курва пачнецца, і абодва кінуліся на падлогу якраз у той момант, калі перад палацам грывнула смяротная радасць карцечы і пачалося крывавае свята прэзідэнцкай гвардыі, якая з вялікай ахвотай і вялікім гонарам выканала, мой генерал, ваш бязлітасны загад, каб ніхто не ўцёк жывы з таёмнага змовішча здрады, змяталі кулямётнымі чэргамі тых, хто спрабаваў уцячы праз галоўны ўваход, палявалі, як на птушак, на тых, хто спускаўся з вокнаў, выкурвалі дымавымі гранатамі тых, хто здолеў прарвацца з акружэння і знайсці прытулак у суседніх дамах, дабівалі параненых згодна з прэзідэнтавым меркаваннем, што кожны, хто выжыве, будзе найгоршым ворагам на ўсё жыццё, тым часам ён заставаўся ляжаць ніцма за дзве пядзі ад генерала Радрыга дэ Агілара, церпячы град з шкла і тынку, што сыпаўся праз вокны з кожным выбухам, мармычучы няспынна нібы ў малітве, усё, дружа, усё, ужо скончылася, ад гэтага моманту я буду кіраваць сам і ніякі сабака на мяне не забрэша, заўтра раніцай пабачым, ці засталася што вартага ад гэтага бардаку, а калі раптам няма на чым сядзець, дык купім пакуль што нейкіх шэсць скураных зэдлікаў, самых танных, купім рагожак і развесім тут і там, каб прыкрыць дзіры, купім яшчэ сёе-тое, і ўсё, ніякіх талерак лыжак, нічога такога, усё гэта я пры-

нясу з казармаў, бо не будзе больш ніякіх салдат, ніякіх афіцэраў, нахер яны патрэбныя, на іх толькі больш марнуецца малака, а калі якая заваруха, дык мы ўжо бачылі, плююць на руку, якая іх корміць, пакіну толькі прэзідэнцкую гвардыю, гэта людзі сумленныя і адважныя, і кабінет міністраў не буду больш прызначаць, нахер ён патрэбны, вазьму толькі аднаго міністра здароўя, бо здароўе гэта адзінае, што патрэбнае ў жыцці, ну можа яшчэ аднаго з добрым почыркам, мо калі спатрэбіцца што напісаць, а міністэрствы і казармы здамо пад жытло, а грошы гэтыя пойдучь на абслугу, бо тут бракуе не людзей, а грошай, знойдзем дзвюх добрых служанак, адну каб прыбірала і варыла і другую каб мыла і прасавала, а я сам займуся каровамі і птушкамі, калі яны будуць, і ніякіх больш голых курваў у прыбіральных, ніякіх пракажэннікаў у разарыях, ніякіх дактароў філасофіі, якія ўсё ведаюць, ніякіх мудрых палітыкаў, якія ўсё бачаць, бо гэта ўрэшце прэзідэнцкі палац, а не мурынскі бардэль, як казаў Патрысіё Араганес, што так казалі янкі, і хопіць з галавой мяне аднаго, каб кіраваць, аж пакуль зноў не з'явіцца камета, і не адзін раз, а дзесяць, бо такі, якім я ёсць, я ўжо больш не думаю паміраць, нахера, хай паміраюць іншыя, казаў ён, нават не спыняючыся, каб падумаць, нібы расказваў на памяць, бо яшчэ з часоў вайны ён ведаў, што думаннем уголас ён адганяў страх ад выбухаў дынаміту, што скаланалі палац, складаючы планы на заўтрашнюю раніцу і на наступнае стагоддзе ўвечары, але ўрэшце на вуліцы прагучаў апошні стрэл міласэрнасці, і генерал Радрыга дэ Агілар падпоўз да акна і загадаў паслаць па смеццявозы, каб прыбраць мёртвых, і выйшаў з пакоя, сказаўшы добрай ночы, мой генерал, добрай, дружа, адказаў ён, шчыра дзякую, лежачы ніцма на жалобным мармуры пакоя рады міністраў, пасля падклаў пад галаву правую руку замест падушкі і ўмомант

заснуў, больш самотны, чым калі б то ні было, закалы- ханы шолахам патоку жоўтага лісця сваёй жалю вартай восені, якая тою ноччу настала назаўсёды ў агорнутых смугою мёртвых целах і ў лужынах барвовых месяцаў крывавай бойні. Яму не трэба было прымаць ніякіх прад- бачаных рашэнняў, бо войска распалася само, салдаты разбегліся, нешматлікія афіцэры, якія супраціўляліся да апошняй хвіліны ў гарадскіх казармах і ў шасці іншых гарнізонах краіны, былі зліквідаваныя прэзідэнцкай гвардыяй з дапамогай цывільных добраахвотнікаў, аца- лелыя міністры на світанні ўцяклі за мяжу, засталіся толькі два самыя адданыя, адзін, акрамя таго, быў яго- ным асабістым лекарам, а другі найлепшым у краіне ка- ліграфам, і не трэба было кланяцца ніякай замежнай уладзе, бо дзяржаўная скарбніца не магла ўмясціць усіх заручальных пярэсцёнкаў і залатых дыядэм, сабраных не- прадбачанымі прыхільнікамі, не трэба было купляць ні рагожкі, ні самыя танныя скураныя здлікі, каб кампен- саваць шкоду ад дэфенестрацыі, бо яшчэ перш чым скон- чылася пацыфікацыя краіны, зала для аўдыенцый была адрэстаўраваная і выглядала раскошней, чым калі раней, паўсюль былі клеткі з птушкамі, балбатлівыя ара, кара- леўскія лоры, што спявалі на карнізах мелодыі папуляр- ных песень, сціплыя паслужлівыя жанчыны, якія трыма- лі палац у такой чысціні і парадку, нібы гэта быў баявы карабель, праз вокны далятала тая самая велічная му- зыка, тыя самыя вясёлыя выбухі петардаў, тыя самыя званы радасці, якімі некалі пачалося святкаванне ягонай смерці, што цяпер прадоўжылася святкаваннем яго не- смяротнасці, і на Параднай плошчы адбывалася няспын- ная маніфестацыя з клятвамі ў вечнай адданасці і вялікі- мі транспарантамі Божа беражы яснавяльможнага ўладара, які на трэці дзень паўстаў з мёртвых, свята без канца, якое яму не трэба было працягваць з дапамогай

таемных хітрыкаў, як ён гэта рабіў у іншыя часы, бо дзяржаўныя справы вырашаліся самі сабою, айчына жыла далей, ён сам быў урадам, і ніхто не стрымліваў ні словам ні справай праявы ягонай волі, бо ён быў такі самотны ў сваёй славе, што ў яго не засталася нават ворагаў, і ён быў такі ўдзячны майму сябру на ўсё жыццё генералу Радрыга дэ Агілару, што ўжо больш не пераймаўся марнаваннем малака, а загадаў пастроіць у двары простых салдат, якія вызначыліся сваёй лютасцю і пачуццём доўгу, і, тыцкаючы ў іх пальцам паводле капрызаў натхнення, павышаў іх рангам, хоць і ведаў, што тым самым вяртае да жыцця ўзброеныя сілы, якія будуць пляваць на руку, якая іх корміць, ты будзеш капітанам, ты маёрам, ты палкоўнікам, што я кажу, ты генералам, а ўсе астатнія лейтэнантамі, халера, дружа, вось табе войска, і яго так расчулілі тыя, хто смуткаваў з прычыны ягонай смерці, што ён загадаў прывесці старога, які вітаў яго масонскім прывітаннем, і спадара ў жалобным уборы, які пацалаваў ягоныя пярсцёнак, і ўзнагародзіў іх медалём міру, загадаў прывесці гандлярку рыбай і даў ёй тое, што ёй найбольш было патрэбна, а тое быў дом з шматлікімі пакоямі для яе самой і яе чатырнаццаці дзяцей, загадаў прывесці школьніцу, якая паклала яму ў труну кветку, і споўніў ёй чаго мне найбольш хочацца на гэтым свеце, а тое было выйсці замуж за марака, але нягледзячы на ўсе гэтыя сучасальныя ўчынкi яго разгубленае сэрца не зазнала ні хвіліны спакою, пакуль ён не пабачыў у двары казармы Сан-Хероніма звязаных і апляваных байцоў штурмавых груп, якія рабавалі прэзідэнцкі палац, ён пазнаваў іх аднаго за адным сваёй няўмольнай памяццю, што жывілася злосцю, і раздзяляў іх на розныя групы паводле ступені іх віны, ты што кіраваў штурмам, сюды, вы што цягалі па падлозе няўцешную гандлярку, туды, а вы, што выцягнулі цела з труны і павалаклі па сходах і па гразі, сюды,

а ўсе астатнія на гэты бок, падлюгі, хоць насамрэч яму не было цікавае пакаранне, ён проста хацеў даказаць самому сабе, што глум з яго цела і штурм палаца былі не спонтанным народным чынам, а гнюснай справай наёмнікаў, так што ён узяўся сам дапытаць палонных жывым голасам і прысутным целам, каб дамагчыся ад іх добраахвотнага прызнання ў ілюзорнай праўдзе, якой прагнула ягонае сэрца, але не дамогся, загадаў павесіць іх на доўгія гадзіны на бэльцы са звязанымі рукамі і нагамі ўніз галавою, як папугаяў, але не дамогся, загадаў кінуць аднаго ў роў, што быў у двары, каб астатнія ўбачылі, як яго разрываюць на часткі і зжыраюць кайманы, але не дамогся, выбраў аднаго з асноўнай групы і загадаў садраць з яго скуру жывцом ва ўсіх на вачах, і ўсе ўбачылі пяшчотную жоўтую скуру падобную да плацэнты, што толькі выйшла з парадзіхі, адчулі сябе прамочанымі гарачым адварам крыві з цела, што было суцэльнай жывой ранай і курчылася ў агоніі, качаючыся па дваровым бруку, і тады яны прызналіся ва ўсім, як ён і хацеў, што ім заплацілі чатырыста песа золатам, каб яны давалаклі цела да сметніка на рынку, што яны не хацелі гэтага рабіць ні дзеля заўзятасці, ні дзеля грошай, бо нічога супраць яго не мелі, тым болей што ён быў ужо мёртвы, але на адным падпольным сходзе, дзе былі прысутныя нават два генералы вярхоўнага камандавання, іх палохалі самымі рознымі пагрозамі, і толькі таму мы гэта зрабілі, мой генерал, слова гонару, і тады ён уздыхнуў з палёгкай, загадаў, каб ім прынеслі паесці, каб далі ім адпачыць гэтую ноч, а раніцай каб кінулі іх кайманам, бедныя падманутыя хлопцы, уздыхнуў ён, і вярнуўся ў прэзідэнцкі палац з душою свабоднай ад вярыгаў сумневу, мармычучы вы бачылі, курва, бачылі, як гэтыя людзі мяне любяць. Пастанавіўшы развезць найдрабнейшыя рэшткі неспакою, які пасеяў у ягоным сэрцы Патрысіе Араганес, ён вырашыў,

што гэтыя катаванні будуць апошнія за часы яго ўлады, таму забілі кайманаў, разбурылі камеры катаванняў, дзе можна было, не забіваючы вязня, трушчыць костку за косткай аж да апошняй, ён абвясціў усеагульную амністыю, апярэдзіў будучыню чароўнай здагадкай, што ўся хярня ў гэтай краіне ад таго, што ў людзей занадта шмат часу, каб думаць, і, шукаючы, чым бы іх заняць, ён аднавіў сакавіцкія паэтычныя спаборніцтвы і штогадовыя конкурсы прыгажосці, збудаваў найвялікшы ў Карыбах бейсбольны стадыён і прыдумаў для нашай каманды дэвіз перамога або смерць, распарадзіўся заснаваць у кожнай правінцыі бясплатную школу, дзе навучалі б падмятанню, чые вучаніцы, фанатычна натхнёныя прэзідэнцікам падахвочваннем, падмёўшы ў доме, ішлі падмятаць вуліцы, а за імі аўтастрады і палявыя дарогі, так што горы смецця пераносіліся з правінцыі ў правінцыю і было невядома, што з імі рабіць падчас афіцыйных шэсцяў пад сцягамі айчыны і вялікімі транспарантамі Божа беражы найчысцейшага, які даглядае за чысцінёю краіны, а ён цягаў свае павольныя лапы задуменнага звера ў пошуках новых спосабаў таго, як заняць насельніцтва, прабіваючыся праз натоўпы пракажэннікаў і сляпых і паралітыкаў, якія малілі, каб ён даў ім сваёю рукою гаючую соль, хрысцячы сваім імем у дваровым фантане дзяцей сваіх хроснікаў сярод нахабных лісліўцаў, якія абвяшчалі яго адзіным і непаўторным, бо тады і сапраўды ніхто не быў яму роўны, і яму самому даводзілася рабіцца сваім двойніком у гэтым палацы, ператвораным у рынак, куды штодзённа прыносілі незлічоныя клеткі з неверагоднымі птушкамі пасля таго, як разышлася чутка, што ягоная маці Бендысьён Альварада гандлявала птушкамі, і хоць адны пасылалі іх з угодлівасці, а другія пасылалі іх дзеля жарту, неўзабаве на новыя клеткі не засталася больш свабоднага месца, і яму хацелася займацца столькімі гра-

мадскімі справамі адначасова, што сярод натоўпаў у два-рахах і ў кабінетах было ўжо немагчыма адрозніць, хто тут службовец, а хто просьбіт, і было разбурана столькі сцен, каб павялічыць прастору, і было расчынена столькі вокнаў, каб бачыць мора, што проста прайсці з аднаго пакоя ў другі было як наважыцца прайсці па палубе парусніка, які дрэйфуе пад восеньскімі бакавымі вятрамі. У вокны палаца звычайна дзьмулі сакавіцкія пасаты, але цяпер казалі, што гэта дзьмуць вятры міру, мой генерал, і быў той самы шум увушшу, як і раней, але нават ягоны лекар казаў яму, што гэта шум міру, мой генерал, бо ад таго часу, як яго ўпершыню знайшлі мёртвага, усе рэчы на зямлі і ў небе зрабіліся рэчамі міру, мой генерал, і ён гэтаму верыў, і верыў настолькі, што зноў пачаў наведваць у снежны дом на высокай скале, каб знаходзіць суцяшэнне ў няшчасці брацтва настальгічных былых дыктатараў, якія перапынялі партыю даміно, каб расказаць яму, што я быў, напрыклад, дубль шэсць, а дагматычныя кансерватары, скажам, дубль тры, я ўсяго толькі не ўлічыў таемнай змовы масонаў з папамі, каму б гэта курва магло прыйсці ў галаву, не зважаючы на суп, які застываў у талерцы, пакуль адзін з іх тлумачыў, што напрыклад гэтая цукарніца гэта прэзідэнцкі палац, вось тут, а адзіная гармата, якая заставалася ў ворага, мела дальнабойнасць чатырыста метраў пры спадарожным ветры, вось тут, так што калі вы мяне бачыце ў гэтакім стане, дык тут вінаватая толькі тыя няшчасныя восемдзесят два сантыметры, проста не пашанцавала, а яшчэ самыя браняносныя з іх высочвалі на даляглядзе караблі з сваёй краіны, яны пазналі б іх па колеры дыму, па ржавасці іх гудкоў, яны спускаліся ў порт і пад світальнаю імжою шукалі газеты, у якія маракі загортвалі ежу, што бралі з сабой на бераг, знаходзілі іх у скрынках са смеццем і чыталі іх уздоўж і ўпоперак да апошняга радочка, каб спрагназаваць буду-

чыню сваёй айчыны паводле навін пра тое, хто памёр, хто з кім ажаніўся, хто каго запрасіў і хто каго не запрасіў на адзначэнне дня народзінаў, разгадваючы свой лёс паводле курсу пагрозлівай чорнай хмары, якая абрынецца на яго краіну апакаліптычнай бурай, і выйдучь з берагоў рэкі, якія разбураць дамбы вадасховішчаў, якія знішчаць палі і пашыраць галечу і мор у гарадах, і прыйдуць сюды маліць мяне, каб я ўратаваў іх ад катастрофы і анархіі, вось пабачыце, але пакуль яны чакалі сваю вялікую часіну, ім даводзілася адводзіць убок наймаладзейшага з выгнаннікаў і прасіць яго быць такім ласкавым уцягнуць мне нітку ў іголку, каб залатаць гэтыя штаны, якія мне не хочацца выкідаць дзеля іх сентыментальнай каштоўнасці, яны мылі бялізну ўпотаі, вастрылі лёзы для галення, якія ўжылі і выкінулі новапрыбылыя, елі, зачыніўшыся ў пакоі, каб іншыя не пабачылі, што яны харчуюцца недаедкамі, каб не пабачылі іх сорам за штаны абгаджаныя з прычыны старэчага нетрымання, а ў нейкі нечаканы чацвер мы прымацоўвалі яму шпількамі на апошнюю кашулю ўсе ягоныя ўзнагароды, загортвалі цела ў ягоны сцяг, спявалі ягоны нацыянальны гімн і пасылалі яго кіраваць сваім забытым народам на дно пад выступамі скалы, і адзіным баластам яму было яго раз'едзенае горыччу сэрца, і адзіным у свеце пустым месцам пасля яго заставалася курортнае крэсла на тэрасе без даляглядаў, дзе мы сядзелі і гралі на рэчы памерлага, калі хоць нейкія заставаліся, мой генерал, уявіце сабе, якое мізэрнае цывільнае жыццё пасля такой славы. У іншым далёкім снежні, калі толькі адкрыўся гэты дом, ён бачыў з гэтай тэрасы мройную чараду Антыльскіх астравоў, якую нехта паказваў яму пальцам у марской вітрыне, бачыў духмяны вулкан Марцінікі, вунь там, мой генерал, бачыў свой шпіталь для сухотнікаў, вялізнага мурына ў карункавай блузцы, які прадаваў кошыкі з гардніямі жонкам

губернатараў у двары базілікі, бачыў пякельны рынак у Парамарыба, вунь там, мой генерал, крабаў, якія выбіраліся з мора праз дзіры прыбіральняў і ўзлазілі на сталы крамак з марозівам, інкруставаныя дьяментамі зубы чорных бабуль, якія прадавалі галовы індзейцаў і імбірнае карэнне, седзячы на сваіх здаровых азадках пад цёплым густым дажджом, бачыў кароў з літага золата, што драмалі на пляжы ў Танагуарэне, мой генерал, сляпога празорцу з Ла Гуайры, які за два рэалы адпужваў смерць-індычку, граючы на скрыпцы з адной струной, бачыў спякотны жнівень Трынідада, аўтамабілі, што едуць заднім ходам, зялёных індусаў, што спаражняюцца пасярод вуліцы насупраць сваіх крамак, дзе прадаюцца кашулі з жывых шаўкапрадаў і фігуркі мандарынаў, выразаныя з цэльнага слановага біўня, убачыў начны кашмар Гаіці, яго сініх сабак, цягнутыя валамі вазы, што на світанні збіралі на вуліцах мёртвыя целы, бачыў адраджэнне галандскіх цюльпанаў на цыстэрнах з бензінам у Кюрасао, дамы ў выглядзе ветракоў са стрэхамі супраць снегу, таямнічы трансатлантычны лайнер, які плыў праз цэнтр горада паміж кухнямі гатэляў, бачыў каменны загончык Картахены, яе абгароджаную ланцугамі бухту, застылае на балконах святло, змораных коней рамізнікаў, што пазяхалі ад суму па віцэ-каралеўскім корме і пахлі гаўном, мой генерал, што за цуд, скажыце, які вялікі ўвесь гэты свет, ці ж не так, і ён сапраўды быў, і не толькі вялікі, але яшчэ і падступны, бо калі ён у снежні паднімаўся ў дом на скале, дык не дзеля таго, каб пагаварыць з тымі ўцекачамі, якіх ён ненавідзеў як свой уласны адбітак у люстэрку няшчасцяў, а каб пабыць там у момант цуду, калі снежаньскае святло выходзіць з берагоў і зноў можна ўбачыць увесь сусвет Антылаў ад Барбадаса да Веракруса, і тады ён забыўся, у каго там была костка дубль тры, і выйшаў на тэрасу, каб палюбавацца чарадою

прывідных астравоў падобных да кайманаў, што заснулі ў сажалцы мора, і любуючыся астравамі, ён прыгадаў яшчэ раз і перажыў нанова гістарычную пятніцу ў кастрычніку, калі ён на світанні выйшаў з пакоя і ўбачыў, што ўсе ў прэзідэнцкім палацы ходзяць у чырвоных каўпаках, што новыя наложніцы падмятаюць у пакоях і мяняюць ваду ў клетках з чырвонымі каўпакамі на галовах, што даяры ў хлявах, вартавыя на сваіх пастах, паралітыкі на сходах і пракажэннікі ў разарыях пахаджаюць у чырвоных каўпаках карнавальнай нядзелі, так што ён узяўся дашуквацца, што ж такога здарылася ў свеце, пакуль ён спаў, што людзі ў палацы і жыхары горада ходзяць у чырвоных каўпаках і паўсюль цягаюць з сабою вязкі бразготак, і ўрэшце знайшоўся чалавек, які раскажаў яму праўду, мой генерал, што з'явіліся нейкія чужынцы, якія гавораць па-нашаму, але неяк дзіўна, бо мора ў іх не яно, а яна, папугаі ў іх папугі, каякі каноэ, а восці гарпуны, і ўбачыўшы, што мы выйшлі іх сустрэць і плаваем вакол іхніх караблёў, яны ўзлезлі на мачты і крычалі адны адным глядзіце, якія яны зграбныя, якія прыгожыя целы, якія добрыя твары, а валасы густыя нібы з конскага хваста, і ўбачыўшы, што мы размаляваныя, каб скура ў нас не аблезла на сонцы, яны разгаманіліся, як мокрыя сарокі, і крычалі паглядзіце, яны размалёўваюцца ў цёмны колер, яны як канарцы, ні белыя ні чорныя, або як невядома хто, а мы не разумелі, якой халеры яны з нас так смяюцца, мой генерал, бо мы былі такія, як нас нарадзілі нашы маткі, затое яны былі апранутыя як жалудовы валет, і гэта ў такую спёку, на якую яны казалі спёк, як галандскія кантрабандысты, а валасы ў іх укладзеныя як у жанчын, хоць там былі адны мужчыны, жанчын мы не бачылі ніводнай, і яны крычалі нам, што мы не разумеем хрысціянскай мовы, а гэта ж яны не разумелі тое, што крычалі ім мы, і пасля яны прыплылі да нас на сваіх

каяках, якія яны называюць каноэ, як мы былі казалі, і дзівіліся, што ў нашых восцяў наканечнік зроблены з косці рыбы сабала, якую яны завуць рыба-зуб, і мы абмянялі ўсё, што ў нас было, на гэтыя чырвоныя каўпакі і гэтыя вязкі шкляных пацерак, якія мы вешалі сабе на шыі, каб зрабіць ім ласку, а таксама на гэтыя медныя балябонкі, што не каштуюць і медзяка, і начныя місы, і акуляры, і іншую заморскую драбязу, і то самую танную мой генерал, і калі мы ўбачылі, што яны добрыя слугі і маюць добры клёк, мы незаўважна для іх даплылі з імі аж да берага, але як на халеру пакуль адбывалася ўсё гэтае абмяняй мне тое на тое, а я табе гэта на гэтае, утварылася такое пякельнае торжышча, што ўрэшце ўсе навокал мянялі сваіх папугаяў, свой тытунь, свае шакаладныя шарыкі, свае ігуанавыя яйкі, усё што Бог стварыў, бо тыя бралі ўсё і давалі тое, на што была іх добрая воля, і нават хацелі выменяць за аксамітны каптан аднаго з нашых, каб паказваць нас у яўропах, уявіце сабе, мой генерал, што там рабілася, але ён быў такі збянтэжаны, што нават не здолеў зразумець, ці тая вар'яцкая справа падпадала пад яго юрысдыкцыю, а таму вярнуўся ў спальню, адчыніў акно, што выходзіла на мора, у спадзяванні ўбачыць там нейкае новае святло, якое дапамагло б разабрацца ў той забытанай інтрызе, пра якую яму казалі, і ўбачыў заўсёдны браняносец, які марская пяхота пакінула ля прыстані, а за браняносцам у змрочным моры стаялі на якары тры каравелы.